

Дундговь аймаг дахь
Төрийн аудитын газар

НИЙЦЛИЙН АУДИТЫН ХУРААНГУЙ ТАЙЛАН

“БАЙГАЛИЙН НӨӨЦ АШИГЛАСНЫ ТӨЛБӨРИЙН ТУХАЙ
ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТ”-Д ХИЙСЭН НИЙЦЛИЙН
АУДИТЫН ТАЙЛАН

АУДИТЫН КОД: ДУА-2023/30-10-ШТА-НА

Дарга, тэргүүлэх аудитор
Р.Мөнхтогтох

Утас: 70592439,

Аудитын менежер
Х.Наранцацрал

Утас: 70592225

Цахим хаяг:
dundgovi@audit.gov.mn

Энэхүү аудитын тайлантай холбоотой нэмэлт
мэдээллийг дараах хаягаар авна уу. Цахим
хуудас: www.open.audit.mn

“БАЙГАЛИЙН НӨӨЦ АШИГЛАСНЫ ТӨЛБӨРИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТ”-Д ХИЙСЭН НИЙЦЛИЙН АУДИТЫН ХУРААНГУЙ ТАЙЛАН

Огноо: 2023.07.01

Нэг. Ерөнхий мэдээлэл

Аудитын код:	ДУА-2023/30-10-ШТА-НА	Шалгагдсан байгууллага, нэгжийн нэр:	Аймгийн ИТХ, Засаг дарга, АЗДТ-ын СТСХ, ХБТХОХ, БОАЖГ, Татварын хэлтэс
Аудитын нэр:	“Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилт”		
Аудит хийсэн бүтэц, нэгж:	Дундговь аймаг дахь Төрийн аудитын газар	Аудит хийсэн баг, албан тушаалтан:	Аудитын 2-р нэгж

Хоёр. Аудитын үр дүн:

2.1 Аудитын зорилго, хамрах хүрээ:

Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын 2023 оны А/04 дүгээр тушаалын хавсралтаар баталсан “Төрийн аудитын байгууллагын 2023 онд гүйцэтгэх аудитын төлөвлөгөө”-г үндэслэн Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт заасан Төрийн аудитын байгууллагын бүрэн эрхийн хүрээнд аудитыг хийж гүйцэтгэлээ.

“Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилт” сэдвээр нийцлийн аудит хийж, дүгнэлт, зөвлөмж боловсруулж, дүнг холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд танилцуулж, олон нийтэд мэдээлэхэд аудитын зорилт чиглэгдсэн. Аудитын зорилтыг хангахын тулд дараах бүлэг дэд зорилтын хүрээнд гүйцэтгэсэн. Үүнд:

-Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчин, төрөөс баримтлах бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт хангагдсан эсэх;

-Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулах төлбөрийн орлогын хэсгийн бүрдүүлэлт, зарцуулалт хууль, журмын дагуу хэрэгжсэн эсэх;

-Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийн, нөхцөл байдалд тохирох арга хэмжээ авсан эсэх.

Аудитын үндэслэл, хамрах хүрээ:

Аудитад аймгийн ИТХ, ЗДТГ-ын Хөгжлийн бодлого төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын хэлтэс, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газар, Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар, Татварын хэлтэс, Санхүү, төрийн сангийн хэлтсийн холбогдох үйл ажиллагааг хамруулж, хуулийн хэрэгжилтийн чиглэлээр авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, төлбөрийн орлогын төлөвлөгөө, гүйцэтгэлийн судалгаа шинжилгээг хамруулж 2023 оны 05 сарын 05-ны өдрөөс 06 сарын 16-ны хооронд хийж гүйцэтгэлээ.

Дундговь аймаг нь Монгол Улсын нийт газар нутгийн 4.5%-ийг эзэлдэг. Дундговь аймаг ус зүйн сүлжээгээр Умард говийн гүвээт-Халхын дундад талын сав газар, Онги-Таац голын сав газарт хамаардаг. Тус аймаг 2020 оны тооллогоор гол горхи 1, булаг шанд 121, рашаан 6, нуур тойром 17, худаг уст цэг 3663 бүртгэгджээ. Энэ мужид олон жилийн гадаргын усны урсац 0.5-0.7 мм/жил байдаг байна. Гадаргын усны эх үүсвэрийг хэдийгээр малын усан хангамж, унд ахуйд бага зэрэг хэрэглэж байгаа боловч, гадаргын усны ашиглах боломжит нөөц байхгүй гэж үздэг. Дундговь аймагт нийт 21 усны орд газар байгаагаас Мандалговь хотын Олгойн говьд байрлах 2 усан хангамжийн газрын доорх усны ордод 1986 онд ашиглалтын нөөц баялгийн үнэлгээ хийгдсэн байна.

Дундговь аймгийн Өлзийт суманд Заган ойн Улсын тусгай хамгаалалттай бүс нутагтай. Заган ойн сангийн нийт талбай 32759 га талбай байгаагаас 16852 га буюу 51.4 хувь нь ойгоор бүрхэгдсэн талбай, 15907 га буюу 48.6 хувь нь ойгоор бүрхэгдээгүй талбай эзэлж байна. Ойгоор бүрхэгдсэн талбайн 16793 га буюу 99.64 хувийг байгалийн заган ой 16 га буюу 0.09 хувийг сөөг, 43 га буюу 0.25 хувийг тармаг заг, ойгоор бүрхэгдээгүй талбайн 14953 га буюу 94.0 хувийг тармаг заг, 954 га буюу 6.0 хувийг ойжих талбай тус тус эзэлж байна.

Аймгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газраас 2018 онд аймгийн нутаг дэвсгэр дээр ургадаг ургамлын ерөнхий судалгааг хийж тодорхойлсон бөгөөд Дундговь аймагт 39 овогт хамаарах 123 төрлийн 202 зүйлийн ургамал хээрийн судалгаагаар бүртгэгдсэн мөн 20 овгийн 28 төрлийн 37 зүйл ургамлын тархац, 9 зүйл ургамлын нөөцийн судалгаа хийгдсэн байна.

Агнуур зохион байгуулалтын судалгааг 5 жил тутамд хийдэг бөгөөд 2017 онд судалгаа хийгдсэн 2023 онд шинээр судалгаа хийхээр төлөвлөөд гүйцэтгэлийн шатанд байна. 2017 оны судалгаагаар аймгийн нутаг дэвсгэрт цагаан зээр, хар сүүлт, аргаль хонь, янгир ямаа, тарвага болон бусад хөхтөн амьтдын нөөцийг судалж тогтоосон байна. Судалгааны дүнгээр угалз агнуурын бүс байгуулах боломжтой нутаг Өлзийт, Баянжаргалан, Дэлгэрцогт, Адаацаг сумдад, тэх агнуурын бүс байгуулах боломжтой газар нь Өлзийт, Сайхан-Овоо сум, тарвага агнуурын бүс байгуулах боломжтой газар Баянжаргалан сумын нутагт байхаар үнэлгээ хийгдсэн байна. Дундговь аймгийн хэмжээнд сүүлийн дөрвөн жилд байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлого 2,121.6 сая төгрөг батлагдсан байна. Гүйцэтгэлээр 3,522.4 сая төгрөгийг төвлөрүүлж, байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх сангийн зардалд 604.3 сая төгрөгийг төлөвлөж, 483.2 сая төгрөгийг зарцуулсан байна.

Аудитаар нийт 106.6 сая төгрөгийн зөрчил илрүүлж, 106.6 сая төгрөгийн 2 албан шаардлага, хариуцлага тооцуулах албан шаардлага 1, АИТХ-д-1, Аймгийн Засаг даргад-3, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газарт-1 нийт 5 зөвлөмжийг хүргүүлж ажиллалаа.

Иймээс Байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээх арга хэмжээний төлөвлөгөөг аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд өргөн мэдүүлэх, Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх зардлыг байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.1-т заасны дагуу нийт орлогоос хувь хэмжээгээр тооцон баталж, зарцуулж, тайлагнах, Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хууль болон Засгийн газрын 2022 оны 2 дугаар тогтоолын хэрэгжилтэд хяналт шалгалтыг зохион байгуулж, үр дүнг тооцон, иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар хэлэлцүүлж, шийдвэр гаргуулан биелэлтэд хяналт тавьж ажиллах шаардлага тулгарч байна.

2. Аудитын дүн: Бүлэг 1. А. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчин, бүрдсэн ч аймгийн бодлогын хэрэгжилт хангалтгүй байна.

А.1 Аймгийн хөгжлийн бодлогын урт дунд болон богино хугацааны баримт бичигт ногоон хөгжлийн талаар дэвшүүлсэн арга хэмжээг үр дүнтэй хэрэгжүүлээгүй байна.

А.1.2 Аймгийн хөгжлийн бодлогын урт, дунд болон богино хугацааны баримт бичгийг баталж, тусгасан зорилт, арга хэмжээний хэрэгжилтийг тайлагнаж, үнэлсэн боловч бодит үр дүнг тооцон ажиллаагүй байна.

Дундговь аймгийг 2021-2025 онд хөгжүүлэх эдийн засгийн урт хугацааны бодлого, стратегид хүрэхэд эн түрүүнд авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай дунд хугацааны зорилго, зорилт, аймгийн Засаг даргын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, мөн Алсын хараа-2050 хөгжлийн бодлогын баримт бичиг, 2021-2025 онд хөгжүүлэх 5 жилийн үндсэн чиглэл, аймгийн Засаг даргын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр зэрэг баримт бичигт Ногоон хөгжлийн бодлогын талаар 6 зорилт, 9 арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр тусгасан байна. Аймгийн хэмжээний байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээх зардлын тооцоо, орон нутгийн төсвөөс санхүүжүүлэх боломжтой хэмжээ, хандив тусламж санхүүжилтийн өөр эх үүсвэр бий эсэх зэргээр тодорхой судалгаа хийж төлөвлөх нь зүйтэй байна.

А.1.3 Байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээхтэй холбогдуулан менежментийн төлөвлөгөөг баталж хэрэгжүүлсэн байна.

Дундговь аймгийн байгалийн ургамлын менежментийн төлөвлөгөө: Аймгийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын 2019 оны 04 дүгээр сарын 02-ны өдрийн 24-р тогтоолоор Дундговь аймгийн байгалийн ургамлын 2019-2024 онд хэрэгжүүлэх менежментийн төлөвлөгөөг баталж, байгалийн ургамлын тархалт, нөөцийг хамгаалах менежментийн төлөвлөгөө болон байгалийн ашигт ургамлын тархац, нөөц тогтоох нарийвчилсан судалгааны ажлыг гүйцэтгэх шаардлагатай төсвийг батлуулан, хэрэгжилтийг зохион байгуулж, тайлагнаж ажиллахыг Засаг даргад даалгасан нөөцийг тодорхойлоогүй байна..

Аймгийн хэмжээнд судалгаа явуулсан болон урьд жилүүдийн хийсэн судалгаа ургамлын цуглуулга, бичиглэлийг харьцуулан боловсруулж 39 овогт хамаарах 123 төрлийн 202 зүйл ургамал бүртгэсэн байна. Эдгээр бүртгэсэн зүйл ургамлын дотор ***нэн ховор 6 зүйл, ховор 10 зүйл, Эндемик 3 зүйл, Субэндемик ургамал 13 зүйл, ашиглалтад өртөмтгий ашигт ургамал 27 зүйл ургамал менежментийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан байна.***

Дундговь аймгийн ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөө: Аймгийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын 2017 оны 09 дүгээр сарын 19-ны өдрийн тогтоолоор Дундговь аймгийн ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөөг батлан 2017-2022 он хүртэл хэрэгжээд байна. Уг төлөвлөгөөнд аймгийн нутагт агнуурын ач холбогдолтой аргаль хонь, янгир ямаа, цагаан зээр, хар сүүлт, монгол тарвага, саарал чоно, шар үнэг, хярс үнэг бүртгэсэн байна. Сүүлийн жилүүдэд агнуурын зарим хөхтөн амьтад (аргаль хонь) шинээр нутагшиж, тоо толгой өсөж, тогтворжих хандлагатай байгаа нь сайшаалтай боловч нийт нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд нүүрлэж буй байгаль цаг уур, хүний шууд болон дам хүчин зүйлийн улмаас бүс нутгийн хөхтөн амьтны хэвийн тогтвортой байршил алдагдах, тоо толгой нь цөөрөх, тархац нутгийн зарим хэсэгт ховордон байхгүй болох зэргээр хөхтөн амьтдын элдэв хэлбэрт нөлөөлөх үйл ажиллагаа өдрөөс өдөрт эрчимжиж байна. 2023 онд менежментийг төлөвлөгөөг боловсруулан батлуулах шатанд байна.

Дундговь аймгийн ойн менежментийн төлөвлөгөө: Шороон шуурганы давтагдал жилээс жилд нэмэгдэж 2016 оноос 2020 он гэхэд даруй 182-оор, 15 м/с-ээс дээш хүчтэй салхитай өдрийн тоо 3 дахин, нөөлөг салхитай өдрийн тоо 4 дахин өссөн байна. Аймгийн нийт нутгийн 90 гаруй хувьд цөлжилт эрчимтэй явагдаж байгаа тул аймгийн “Ойн менежментийн мастер төлөвлөгөө-2030”-г боловсруулан батлуулсан төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг 2023 оны жилийн эцсээр тайлагнахаар байна.

Дундговь аймгийн усны менежментийн төлөвлөгөө: Байгаль орчин аялал жуулчлалын сайдын 2019 оны 5 сарын 31-ны өдрийн А/233-р тушаалаар Умард Говийн - Халхын дундад талын сав газрын менежментийн төлөвлөгөөг 3 үе шаттайгаар хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн ба 1 үе шат 2020- 2024, 2 үе шат 2025-2029, 3 үе шат 2030-2035 хэрэгжихээр төлөвлөсөн байна.

А.2 Эрх бүхий албан тушаалтны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө, гэрээнд байгалийн нөөц ашигласны төлбөр, төлбөр түүнтэй холбогдох харилцааг тусгаж дүгнэсэн байна.

А.2.1 БОАЖ-ын сайд аймаг, нийслэлийн Засаг дарга харьяа төсөв захирагчтай байгуулсан гэрээнд байгалийн нөөцтэй холбоотой харилцааг тусгаж, дүгнэсэн байна.

Засаг даргын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрийн хэрэгжилт, үндсэн чиглэлийн биелэлт, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газрын гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөний биелэлтийг салбарын сайдтай байгуулсан гэрээний хүрээнд тайлагнасан байна.

Чиг үүргийн дагуу хэрэгжүүлэх арга хэмжээний гүйцэтгэлийг зорилт бүрийн дагуу тайлагнаж дүгнэлтийг бүлгийн хүрээнд үнэлсэн байна.

Байгалийн нөөцийг хамгаалах, нөхөн сэргээх цөлжилт, газрын доройтол, элсний нүүдэл шороон шуурганы сөрөг нөлөөллийг багасгах, байгаль орчноо хамгаалах, нөхөн сэргээх, иргэдийн экологийн боловсролыг дээшлүүлэх зорилгоор “Дундговь ногоорууль” хөтөлбөрийг 2021-2024 онд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн байна.

А.2.2 Аймгийн Засаг дарга харьяа төсөв захирагчтай гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөг байгуулж дүгнэсэн байна.

Аймгийн Засаг дарга харьяа төсөв захирагчтай гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөг байгуулж жил бүр дүгнэсэн байх бөгөөд байгалийн нөөцийг хамгаалах, нөхөн сэргээх чиглэлээр тодорхой ажлууд төлөвлөгдсөн ч хэмжих, дүгнэх шалгуур үзүүлэлт оновчгүй, төсөв хөрөнгө нь тодорхой бус байна.

БҮЛЭГ 2. Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулах төлбөрийн орлогын хэсгийн бүрдүүлэлт, зарцуулалт хууль журмын дагуу хэрэгжээгүй байна.

Б.1 Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогыг бодитой төлөвлөхгүй байна.

Б.1.1 Байгалийн нөөцийг тогтоох ажил хангалтгүй, нөөц ашиглах төрлийн дээд хэмжээг үндэслэлтэй төлөвлөхгүй байна.

Дундговь аймгийн нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд байгалийн нөөцийг тогтоосон байдлыг авч үзвэл усны болон ан амьтны нөөц тогтоох ажил хийгдэж байсан бол ургамлын нөөц тогтоох ажил ерөнхий судалгааны түвшинд байна. **Усны нөөц тогтоолт:** Аймгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газар, Умард гүвээт- Халхын дундад талын сав газрын захиргааны гаргасан 2020 оны мэдээллээр Дундговь аймгийн нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд газрын доорх усны хайгуул судалгаа хийгдэж, нөөцийг тогтоосон 21 усны нөөц орд байна. Усны нөөц бүхий ордуудаас 2 ордын нөөцийг 2014 болон 2017 онд баталгаажуулсан, 15 ордын нөөцийг 1986-1999 оны хооронд тогтоосон ч ашиглалтын тооцоолол, баталгаажуулалт хийгдээгүй байна. Харин 2009-2013 оны хооронд сумын төвийн бус байршилтай 4 ордын нөөцийг тогтоож, ашиглалтын хугацааг 7-12 жилээр баталсан ч тус ордуудыг ашиглаагүй байна. **Ан амьтны нөөц тогтоолт:** Агнуур зохион байгуулалтын судалгааг 5 жил тутамд хийдэг бөгөөд 2023 онд шинээр судалгаа хийхээр төлөвлөөд гүйцэтгэлийн шатанд байна. Ан агнуурын 2017 оны судалгаагаар аймгийн нутаг дэвсгэрт цагаан зээр, хар сүүлт, аргаль хонь, янгир ямаа, тарвага болон бусад хөхтөн амьтдын нөөцийг судалж тогтоосон байна. Судалгааны дүнгээр угалз агнуурын бүс байгуулах боломжтой нутаг Өлзийт, Баянжаргалан, Дэлгэрцогт, Адаацаг сумдад, тэх агнуурын бүс байгуулах боломжтой газар нь Өлзийт, Сайхан-Овоо сум, тарвага агнуурын бүс байгуулах боломжтой газар Баянжаргалан сумын нутагт байхаар үнэлгээ хийгдэж, жил бүр ан агнуурын төрөл дээд хэмжээний саналаа Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яаманд хүргүүлж, батлагдаж ирсэн хяналтын тоогоор орлогын төлөвлөгөөг батлуулж хэрэгжүүлдэг байна. **Ургамлын нөөц тогтоолт:** Аймгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газраас 2018 онд аймгийн нутаг дэвсгэр дээр ургадаг ургамлын ерөнхий судалгааг хийж тодорхойлсон бөгөөд Дундговь аймагт 39 овогт хамаарах 123 төрлийн 202 зүйлийн ургамал хээрийн судалгаагаар бүртгэгдсэн мөн 20 овгийн 28 төрлийн 37 зүйл ургамлын тархац, 9 зүйл ургамлын нөөцийн судалгаа хийгдсэн. **Ойн нөөц тогтоолт:** Дундговь аймгийн ойн нөөцийн хувьд Өлзийт сумын нутаг дэвсгэрийн 32,759 га бүхий тусгай хамгаалалттай газрын 16,793 га талбайд Заган ой байна. Тус заган ой нь аймгийн нутаг дэвсгэрийн 0.22 хувийг эзэлж байна. Заган ойг ахуйн болон үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ашигладаггүй байна.

Б.1.4 Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогыг бодитой төлөвлөхгүй байна.

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийг Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамнаас батлагдсан тоо хэмжээнд үндэслэж аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар төлөвлөгөөг баталдаг. Ус, ан амьтны нөөц ашигласны төлбөрийн ногдуулалтыг аймгийн Татварын хэлтэс, газрын төлбөрийн орлогын ногдуулалтыг Газрын харилцаа барилга, хот байгуулалтын газар хийж, орлого төвлөрүүлэх ажлыг аймгийн Татварын хэлтэс

болон сумдын татварын байцаагч нар хариуцан ажилладаг байна. Аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын Санхүү, төрийн сангийн хэлтэс болон аймгийн Татварын хэлтсээс 2020-2022 он болон 2023 оны 05 сарын 31-ний өдрийн байдлаар гүйцэтгэлийг гаргуулж, зөрүүтэй тоон мэдээллийн зөрүүг арилгах ажлыг зохион байгуулж нэгтгэхэд дараах байдалтай байна.

	2020 он		2021 он		2022 он		2023 оны санал	
Төрөл	төл	гүйц	төл	гүйц	төл	гүйц	Төл	гүйц
Ан амьтан	30.4	182.8	167.3	644.2	200.0	666.7	280.0	-
Усны нөөц	25.0	100.7	60.0	252.4	100.0	403.1	150.0	145.6
Газрын төлбөр	240.0	351.7	285.0	402.2	362.0	537.7	517.3	470.5
Нийт	295.4	635.3	512.3	1,298.8	662.0	1,607.6	947.5	616.2

Эх сурвалж: Аймгийн ЗДТГ-ын СТСХ, Татварын хэлтсийн мэдээнээс

Аймагт жил бүр ус, газар, ан амьтны нөөц болон газрын төлбөрийн орлого төвлөрүүлэхээр батлагдаж тус орлогыг төвлөрүүлдэг. Усны төлбөрийн орлого 2020-2022 онд төлөвлөгөөгөөр 4.0-4.2 дахин давж биелсэн бол ногдуулалттай харьцуулахад жил бүр 83.2-115.7 хувиар биелсэн байна. Төлөвлөгөө давж биелсэн шалтгаан нь Гурвансайхан сумын нутагт үйл ажиллагаа явуулж буй Эрдэнэс силвер ресурс ХХК болон бусад уул уурхайн аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаа тогтмолжсонтой холбоотой байна.

Ан амьтны нөөц ашигласны төлбөрийн орлого төлөвлөгөөгөөр 3.3-6.0 дахин давж биелсэн бол ногдуулалттай харьцуулахад 2020-2021 онд 2.5-8.7 дахин давж биелсэн бол 2022 онд 4.8 хувиар тасарсан байна. Төлөвлөгөө давж биелэх болсон шалтгаан нь төлөвлөгөөгүйгээр сумдаас шонхор шувууг Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны зөвшөөрлөөр бариулсны орлого орж ирсэнтэй холбоотой байна.

Газрын төлбөрийн орлого жил бүр төлөвлөгөөгөөр биелдэг ч газрын төлбөрийн ногдуулалттай харьцуулахад жил бүр 10.0-16.2 хувиар тасардаг байна. 2023 оны 05 сарын 31-ний өдрийн байдлаар батлагдсан орлогын төлөвлөгөөний биелэлт 90.9 хувьтай, ногдуулалттай харьцуулахад 30.5 хувийн биелэлттэй байгаа нь төлөвлөгөөг үндэслэлгүй төлөвлөж батлуулсантай холбоотой байна.

Б.2 Төлбөрийн орлогын хэсгийн зарцуулалтыг хуулийн дагуу зарцуулаагүй байна.

Б.2.1 Менежментийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээний зардлыг байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогын батлагдсан дүнгээр төлөвлөсөн байна.

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогоос байгаль орчныг хамгаалах нөхөн сэргээх, хяналт тавих арга хэмжээнд төсвийг зарцуулдаг ч “Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулах төлбөрийн орлогын хэсгийг бүрдүүлэх, зарцуулах, тайлагнах журам”-д заасан Байгаль хамгаалах, нөхөн сэргээх үйл ажиллагаанд зарцуулах төсвийг хууль тогтоомжид заасны дагуу төлөвлөж хуваарилаагүй байна.

Ан амьтны нөөц ашигласны төлбөрт 2020 онд 192.8 сая, 2021 онд 644.2 сая, 2022 онд 666.7 сая төгрөгийн орлого тус тус оржээ.

Он	Төлөвлөгөө	Гүйцэтгэл	Хуулиар батлах /50%/	Батлагдсан	Сая .төг
					Зөрүү
2021	167.3	644.2	322.1	62.8	259.3
2022	200.0	666.7	333.3	120.4	212.9
Нийт дүн	367.3	1,119.7	559.8	183.2	472.2

Хүснэгтээс үзвэл 2021-2022 онд батлагдсан төлөвлөгөөнд тусгагдсан ан амьтны нөөц ашигласны төлбөрийн орлогоос хуулийн хувиар тооцож, байгаль хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулахаар төлөвлөсөн нь ан амьтныг хамгаалах, нөхөн сэргээх, хяналт тавих зардалд 472.2 сая төгрөгийг зарцуулах боломжийг алдсан байна.

Газрын төлбөрийн орлогоос 15-аас доошгүй хувиар тооцож байгаль орчныг хамгаалах, нөөцийг нөхөн сэргээх зардлыг төлөвлөхөөр Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуульд заасан байна. Газрын төлбөрийн орлого 2020 онд 339.6 сая, 2021 онд 402.2 сая, 2022 онд 537.7 сая төгрөгийн орлого тус тус оржээ.

Он	Төлөвлөгөө	Гүйцэтгэл	Хуулиар батлах	Батлагдсан	сая .төг
					Зөрүү
2021	285.0	402.2	60.3	31.3	29.0
2022	362.0	537.7	80.7	54.3	26.4
Нийт дүн	647.0	939.9	141.0	85.6	55.4

Газрын төлбөрөөс орлогын 2021-2022 оны төлөвлөгөөний 15.0 хувиар тооцож байгаль орчныг хамгаалах, нөөцийг нөхөн сэргээх зардлыг баталснаас 2021-2022 онд газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх, хяналт тавих зардал 55.4 сая төгрөгийг зарцуулах боломжийг алдсан байна.

Ургамлын нөөц тогтоогдоогүй мөн ойн нөөц бага буюу говийн тусгай хамгаалалттай бүсийн Заган ойгоос өөр нөөцгүй тул нөөц ашигласны төлбөрийн орлогыг хуульд заасан хувь хэмжээгээр байгаль хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулахаар төлөвлөөгүй байна.

Ус, рашааны нөөц ашигласны төлбөрийн орлогоос хуульд заасан хувь хэмжээгээр байгаль хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулахаар төлөвлөсөн байна. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.1-д зааснаар ус, рашаан ашигласны төлбөрийн орлогоос 35.0 хувиар тооцож байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх зардалд төлөвлөх ёстой.

Он	Төлөвлөгөө	Гүйцэтгэл	Хуулиар батлах	Батлагдсан	Сая .төг Зөрүү
2021	60.0	252.4	88.3	21.0	67.3
2022	100.0	403.1	141.1	35.0	106.1
Нийт дүн	160.0	655.5	229.4	56.0	173.4

Ус, рашаан ашигласны төлбөрөөс байгаль хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд хуульд заасан хувиар тооцож зардал төлөвлөж 2021-2022 онд төлбөрийн орлогын төлөвлөгөөний 35.0 хувиар тооцож зардлыг баталсан бол давсан орлогоос зардлыг батлаагүйгээс 2021-2022 онд усан орчныг хамгаалах, нөөцийг нөхөн сэргээх, хяналт тавихад 173.4 сая төгрөгийг зарцуулах боломжийг алдсан байна.

В.2.2 Төлбөрийн орлогоос байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх, хяналт тавих арга хэмжээнд төсвийг зориулалтын дагуу зарцуулах ажил хангалтгүй байна.

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогоос зохих хэсгийг байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулах зардлыг 2014-2021 онуудад Засгийн газрын 2014 оны 43 дугаар тогтоол, 2022 оноос эхлэн 2022 оны 02 дугаар тогтоолоор батлагдсан журмаар зохицуулж ирсэн байна.

Ан амьтны төлбөрийн орлогоос 2021-2022 онд батлагдсан төсөвт багтаан сумд нутаг дэвсгэр дэх ан амьтан нутагладаг газруудад биотехникийн арга хэмжээ авах, хяналт тавих ажилд шаардагдах техник хэрэгсэл авах, шонхор шувууны үүр, суулт байгуулах зэрэг ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан ажлуудад зардлыг зарцуулсан байна.

БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Ордос хотод иргэд, албан хаагчдыг туршлага судлах, сургалтад хамруулах зориулалтаар 11 сум Байгаль хамгаалах сангаасаа нийт 92.0 сая төгрөгийг 2023 оны 04 сарын 06-11 -ний өдрүүдэд "Эх дэлхийгээ аварья, жиргээ холбоо ТББ"-д шилжүүлсэн бөгөөд тус арга хэмжээ зохион байгуулагдаагүй цуцлагдсан байна. Арга хэмжээнд зориулж шилжүүлсэн зардлыг буцааж шилжүүлээгүй удсан, буцаан олгох талаар хариу мэдээлэлгүй байх тул зөрчлийг арилгах албан шаардлага хүргүүлэхээр шийдвэрлэв.

Усны төлбөрийн орлогоос 2021-2022 онд батлагдсан төсвөөр аймгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газар нь усан орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх, хяналт тавих арга хэмжээнд УГХДТСГЗ-наас батлуулсан усны нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээнд зардлыг зарцуулах ёстой боловч 2021–2022 онд зориулалт бусаар буюу усны нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөөнд тусгагдаагүй ажил болох сумдын төвүүдийн ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэхэд 30.0 сая төгрөгийг зарцуулсан байна.

Газрын төлбөрийн орлогоос 2021-2022 онд батлагдсан төсвөөр аймгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газар нь газрын менежментийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын эзэмшил, ашиглалтад байгаагаас бусад төрийн өмчийн газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх, газар зохион байгуулалтын арга хэмжээнд зардлыг зарцуулах ёстой боловч 2021 –2022 онд зориулалт бусаар буюу аялал жуулчлалын салбарын үйл ажиллагааны зардал болох ИТМ аялал жуулчлалын үзэсгэлэн, нүүдлийн соёлын язгуур урлаг, өв соёлын арга хэмжээ, аялал жуулчлалын сургалт зөвлөгөөн, цахим аялал жуулчлал хөгжүүлэх болон Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газрын албан хаагчдыг эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулах зэрэг арга хэмжээнд 14.3 сая төгрөгийг зарцуулсан байна.

БҮЛЭГ 3. Хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавиагүй, мэргэжлийн арга зүйгээр хангаж ажиллаагүй.

В.1 Хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавиагүй, мэргэжлийн арга зүйгээр хангаж ажиллаагүй байна.

В.1.1 Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээний төсөв, зардлын мэдээллийн сангийн хөгжүүлэлтийг хийж сайжруулах шаардлагатай, байна.

Мэдээллийн сан бүрдүүлэх, ил тод байдлыг хангах зорилгоор 2022 оны 07 дугаар сараас <https://eic.mn/finance/> цахим хуудсыг нээн ажиллуулж эхэлсэн байна. Энэ цахим хуудсанд Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газрын байгаль орчны байцаагч нар батлагдсан маягтын дагуу байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогын төлөвлөгөө, зарцуулалтын төлөвлөгөө, гүйцэтгэлийг цаглабарын дагуу цахимаар байршуулах болсон нь Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 35.1.17-д заасан Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээний төсөв, зардлын мэдээллийн олон нийтэд нээлттэй, ил тод байдлыг хангах нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна. Харин цахим мэдээллийн сан дахь мэдээлэл нь байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлого нэр төрлөөр харагдахгүй, мэдээний нэгтгэл гардаггүй сул талтай байна. Энэ нь хэрэглэгч орлогыг нэр төрлөөр, ил тодоор мэдээлэл авах боломжоор бүрэн хангагдахгүй байна. Цаашид цахим хуудасны хөгжүүлэлтийг хийж, шинэчлэх шаардлагатай байна.

В.2.2 Нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаас хуулийн хэрэгжилтэд хяналт хийгдээгүй байна.

Аймгийн нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаас Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллаагүй байна. Харин Сайнцагаан сумын ИТХ-ын байгаль орчин, аялал жуулчлал, хөдөөгийн хөгжлийн хороо, төсөв санхүү, эдийн засгийн хөгжлийн хорооноос Байгаль хамгаалах сангийн орлого бүрдүүлэлт, зарцуулалтад хяналт үр дүнг тооцон ажилласан байна.

Цаашид Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хууль болон Засгийн газрын 2022 оны 2 дугаар тогтоолын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллах шаардлагатай байна.

Дүгнэлт:

Аудитын явцад цуглуулсан нотлох зүйлс, аудитын дүнд үндэслэн дараах дүгнэлт хийж байна. Үүнд:

1. Байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээхтэй холбоотой ажлыг хариуцсан байгууллага хоорондын уялдаа холбоо муу, урт хугацааны хөгжлийн бодлого, стратеги төлөвлөгөөг төлөвлөхдөө тооцоо судалгаанд үндэслээгүй, жил бүр хийгдэх ажлын төлөвлөгөөг нарийвчлан гаргаагүй, хэрэгжилтийн үр дүнг тооцоогүй байна.
2. Мал бүхий иргэний хөрөнгийн бүртгэл татварын системд үүсэх боломжгүй шалтгааны улмаас системд ногдуулалт, нэхэмжлэл үүсэх боломжгүй бэлчээрийн татварт ногдуулалт хийхгүй байна.
3. “Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулах төлбөрийн орлогын хэсгийг бүрдүүлэх, зарцуулах, тайлагнах журам” -д заасан Байгаль хамгаалах, нөхөн сэргээх үйл ажиллагаанд зарцуулах төсвийг хууль тогтоомжид заасны дагуу төлөвлөж хуваарилаагүй байна.
4. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн нийт орлогоос хуульд заасан хэмжээгээр байгаль орчныг хамгаалах, нөөцийг нөхөн сэргээх зардлыг батлаагүйгээс 701.0 сая төгрөгийг зарцуулах боломжийг алдсан байна.
5. Дэрэн, Эрдэнэдалай, Өндөршил, Цагаандэлгэр, Сайнцагаан, Адаацаг сумд ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөөнд тусгагдаагүй ажил болох сумын төвийн ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэх, хогийн цэг шууж булшлахад зэрэг арга хэмжээнд 94.8 сая төгрөгийг ангийн орлогоос зориулалт бусаар зарцуулсан байна.
6. Аймгийн Засаг дарга нутаг дэвсгэртээ байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний төлөвлөгөөг иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар хэлэлцүүлж батлуулаагүй байна.
7. Аймгийн нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаас байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллаагүй байна.

Зөвлөмж:

Аудитын нотлох баримт, аудитын дүгнэлтэд үндэслэн дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг дор дурдсан байгууллага, албан тушаалтанд зөвлөж байна.

Аймгийн ИТХ-д:

1. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хууль болон Засгийн газрын 2022 оны 2 дугаар тогтоолын хэрэгжилтэд хяналт шалгалтыг зохион байгуулж, үр дүнг тооцон, иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар хэлэлцүүлж, шийдвэр гаргуулан биелэлтэд хяналт тавьж ажиллах;
2. Байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээх арга хэмжээний төлөвлөгөөг Засаг даргын өргөн мэдүүлснээр иргэдийн Төлөөлөгчдийн хурлаар хэлэлцүүлэн батлах.

Аймгийн Засаг даргад:

1. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн дагуу хийсэн ногдуулалт, өмнөх оны гүйцэтгэл зэрэгт үндэслэн орлогыг бодитой төлөвлөх;
2. Байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээх арга хэмжээний төлөвлөгөөг аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд өргөн мэдүүлэх;
3. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогоор санхүүжүүлэх арга хэмжээг менежментийн төлөвлөгөөний дагуу ач холбогдлоор нь эрэмбэлж, санхүүжилтийн эх үүсвэрийг тодорхойлж, хууль, журамд заасны дагуу зарцуулж, тайлагнах;
4. Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх зардлыг байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.1-т заасны дагуу нийт орлогоос хувь хэмжээгээр тооцон баталж, зарцуулж, тайлагнах.

Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын хэлтэст:

1. Байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээх арга хэмжээний хүрээнд Засаг даргын харьяа байгууллагуудыг мэргэжлийн арга зүй, удирдлагаар хангаж, хяналт тавьж ажиллах;

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газарт:

1. Байгалийн ургамлын менежментийн төлөвлөгөөний дагуу байгалийн ургамлын нарийвчилсан судалгаа тооллогыг гүйцэтгэж, ховор, нэн ховор ургамлын нөөцийг тогтоох, хамгаалах, нөхөн сэргээх, ашиглах бодлогыг тодорхойлж хэрэгжүүлэх;
2. Аймгийн байгалийн дурсгалт болон нөөц газар, тусгай хамгаалалттай газрын менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулж батлуулах;

Монгол Улс, Дундговь аймаг 48090, Сайнцагаан сум, Нарлаг
баг, Нутгийн удирдлагын ордон Утас/Факс 70-59-24-39
E-mail: dundgovi@audit.gov.mn